

УДК 378.147

Оксана Микитюк

СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА У ШКІЛЬНОМУ І ПОЗАШКІЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Традиційно в Україні екологічне виховання здійснювалося в основаному в школі. І лише на початку 70-х рр. ХХ ст. посилення уваги до проблеми охорони природи привело до появи ідеї безперервної екологічної освіти [7]. В основі концепції лежить розуміння екологічного виховання як процесу відновлення людиною екологічної культури в рамках навчальної, трудової та побутової діяльності. Відповідно до цієї концепції, безперервне екологічне виховання здійснюється як у рамках освітніх структур, так і поза ними. У кінці 1990-х рр. під впливом ряду об'єктивних факторів (поглиблення соціально-економічної кризи, активна інтеграція України у світове співтовариство, цікаві публікації у пресі з екологічної тематики) почалися наукові дискусії про нові стратегії вітчизняного екологічного виховання.

В останні роки концепція переходу суспільства до моделі сталого розвитку набула рис важливого пріоритету. Реалізація ідей сталого розвитку, що гарантують сучасній людині ХХІ століття водночас екологічну безпеку та необхідну якість життя і благополуччя населення, дозволить у майбутньому вирішити проблему глобальної екологічної кризи і збалансувати розвиток виробничої та природоохоронної сфер. Основні прерогативи концепції сталого розвитку – це передбачення, що певні параметри повинні зберігати постійне значення, а саме: фізичні константи, генофонд, ділянки незмінених людиною екосистем, здоров'я населення; наявність необхідних обмежень для людства, у першу чергу в галузі природокористування, з метою забезпечення нинішньому та майбутнім поколінням здорового середовища існування і достатню забезпеченість природними ресурсами. З цією метою вироблені глобальні та національні індикатори розвитку як у виробничій та соціальній сферах, так і у сфері природокористування й охорони довкілля.

Міністерством освіти і науки, молоді, сім'ї та спорту України запропонована програма “Екологія” для навчання в 11 класі (2011 р.) (рівень стандарту, академічний рівень). Програма розрахована на 17 годин. Викладається предмет “Екологія” лише в 11 класі. Екологія для поглибленого вивчення (профільне навчання) викладається у природничих ліцеях і гімназіях. Рівень розрахований на 142 години. Екологія для поглиб-

леного вивчення викладається в 10-11 класах. [11]. Нижче ми цитуємо програму з екології (рівень стандарту, академічний рівень), де викладання проводиться лише в 11 класі. “Навчальний курс орієнтований на висвітлення екологічних проблем, пов’язаних зі змінами і перетвореннями природних процесів і компонентів природи. *Загальна мета курсу:* формування завершальних елементів екологічної культури старшокласників, навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на бережливому ставленні до природи як унікального природного ресурсу” [11].

Можливості, форми і методи екологічного виховання активно обговорюються дослідниками. Нині налічується велика кількість підручників з екології й охорони природи (для шкіл, коледжів, ВНЗ, університетів). Всі вони розглядають природні ресурси: охорону надр, ґрунтів, води, атмосфери, але не природу. Однак екологію слід інтерпретувати як сучасну філософію життя, комплексну науку, покликану формувати екологічний світогляд та екологічну культуру.

“Екологія як така – лише фундаментальна основа для природоохоронного і середовищеохоронного знання, основа невід’ємна й абсолютно необхідна. Все інше – лише її прикладні сфери. Всі вони мають свої постулати і теоретичне узагальнення, які базуються на екологічному фундаменті” [15, с. 145].

Українські науковці, зокрема Г. Пустовіт, зосереджувалися на питанні формування ціннісного ставлення до природи як етапу розвитку творчої особистості, екологічної освіти учнів у позашкільному закладі [14]. Питаннями формування екологічної культури учнів ПТНЗ у процесі вивчення предметів професійно-технічного циклу займалася Л. Лук’янова [10].

Російський учений Ю. Красильников розглядає екологічну культуру особистості як соціокультурний фактор, що сприяє формуванню в людині справжньої інтелігентності та цивілізованості. Він вважає, що необхідно розвивати науковий напрям, який можна позначити як “екологія соціальної діяльності”, специфічним предметом якої є вивчення становлення і розвитку соціокультурних процесів, що забезпечують свідомість і відчуття себе частиною природи, формування установки на взаємокорисну взаємодію [9, с. 84]. Позашкільна діяльність за своєю природою покликана компенсувати відсутні умови особистісного розвитку незалежно від їх характеру, створити додатковий простір особистісного розвитку, в основі якого лежить процес взаємодії двох тенденцій: соціально-культурної інтеграції (соціалізації, адаптації, реінтеграції тощо) і самореалізації (індивідуалізації). Соціальна інтеграція – це розширення особис-

тісного буття в еволюційному часі, соціоприродному просторі; багаторівнева ідентифікація з соціальною групою, суспільством, культурою. Поліус соціалізації (інтеграції) забезпечується шляхом “вбудовування” людини в загальний для всіх життєвий простір, засвоєння знань про навколишній світ (норм екологічно відповідальної поведінки, екологічного права і т. ін.). На цьому шляху особистість вибирає з соціального і культурного контексту ідеї, цінності та форми життєдіяльності, що відповідають індивідуальним особливостям (стратегії та технології взаємодії з навколишнім середовищем). Тому до внутрішньої структури кожної конкретної особистості входять не всі соціокультурні та суспільні відносини, а лише цілком певні, “внутрішньо їй притаманні, а інші існують для неї в якості зовнішніх соціальних умов”. Особистість вибирає лише ті відносини і зв’язки, які відповідають її природі, тотожні їй. Протилежний поліус – самореалізація, самоствердження, самоздійснення (індивідуалізація екологічної свідомості).

Тут людина усвідомлює і формує свою індивідуальність, знаходить саму себе у процесі міжособистісної комунікації, в якому власна самобутність людини “повертається” до неї відображеним у “дзеркалі” інших свідомостей “Я”. Індивідуалізація здійснюється у спільній діяльності, а її результатом є усвідомлення людиною своїх відмінностей від інших – (своїх слабкостей і своєї сили: фізичної, інтелектуальної, моральної, творчої). Підсумком соціалізації та індивідуалізації є особистість [5, с. 30]. Реально ж людина завжди обмежена соціокультурним середовищем, умовами, ресурсами (біологічними, еволюційно-часовими та ін.). Основна форма участі особистості у сфері дозвілля – людська спільність – стає умовою інтеграції особистості (соціалізації, соціально-екологічної адаптації особистості) й одночасно засобом її самореалізації в силу культурного змісту спільної активності, особистісної мотивації та максимального врахування індивідуальності. При цьому додатковими факторами використання ресурсів у позашкільній діяльності в якості засобу екологічного виховання є: по-перше, екосоціальна природа людини, її колективні потреби (людський індивід, несучи природні задатки, вироблені в ході складних біологічних взаємодій, формується як особистість, лише за наявності соціальних взаємодій), по-друге, створення умов для змін на рівні творчого самовираження, особистісної ідентичності і тощо).

До найважливіших компонентів реалізації соціально-культурної діяльності з екологічного виховання у шкільній і позашкільній освіті відносяться організаційні засоби соціально-культурної діяльності, що є способами передачі змісту (ідей, наукових поглядів, подій, фактів, образів ху-

дожних творів, життєвих прикладів) із метою впливу на формування екологічної культури особистості. Дані компоненти поділяються на: усні (живе слово); друковані (наукові, інформаційні та інші тексти); наочні (натуральні або спеціально виготовлені, відтворені предмети і явища); художні (музика, живопис, екологічний дизайн тощо); технічні (звукоапаратура, проєкційні апарати, комп'ютерна техніка тощо); психологопедагогічні (спілкування, гра, видовища і т. ін.). [1; 2; 7].

У даній статті нами описаний і проаналізований комплекс засобів соціально-культурної діяльності з екологічного виховання учнів у контексті створення екологоорієнтованого середовища у навчальному закладі та позакласній роботі. У нерозривному зв'язку з організаційними методами і засобами становлення екологічної культури особистості знаходяться форми екологічного виховання, які передбачають вирішення самостійних освітніх завдань і використання відповідних способів організації соціально-культурної діяльності. Кінцевою метою є розвиток екокультури учнів в екологоорієнтованому середовищі. Тут доцільно процитувати навчальну програму з екології, де основними завданнями курсу "Екологія" (11 клас) для загальноосвітньої школи є: формування світоглядних знань про основні тенденції розвитку екологічних особливостей природокористування; розкриття наукових основ вивчення екологічних проблем у відповідності з положеннями міжнародної стратегії сталого розвитку; виховання почуття відповідальності за забруднення природного середовища, стан довкілля, свідомості щодо необхідності дотримання природоохоронного законодавства; розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь і навичок стосовно оцінювання екостанів і екоситуацій, ступеня їх напруженості, ефективності охорони природи [11].

Під формами в даному контексті слід розуміти способи і прийоми організації освітнього процесу в цілях включення особистості в активну соціально-культурну діяльність, до яких ми відносимо масові, групові й індивідуальні соціально-культурні форми. Традиційні форми екологічного виховання в аспекті соціально-культурної діяльності представлені як форми шкільної та позашкільної роботи (екологічні свята, екологічні ігри, дитячі екологічні рухи) в рамках шкільних предметів екології та біології (гуртків, спецкурсів, спецпрактикумів та ін.) Умовно можна виділити три групи: мотиваційно-комунікативну, інформаційно-когнітивну і культуротворчу.

Мотиваційно-комунікативна діяльність розкривається на рівні таких соціально-культурних форм, як дитячі екологічні рухи, екологокультуротворчі тренінги, інтерактивні ігри. Дані форми передбачають розвиток мотивації до діяльної участі у вирішенні екологічних проблем

через здійснення масової інформаційно-просвітницької та виховної роботи. Екологічні рухи мають на меті розкриття об'єктивної сторони спілкування через громадську участь у вирішенні конкретних екологічних проблем (наприклад, проблеми Калуша, Грибовицького сміттєзвалища тощо). У процесі спільної діяльності особистість оцінює свою роль, місце в навколишньому соціально-екологічному просторі на регіональному чи національному рівнях. Проведення еколого-культуротворчих тренінгів спрямоване на реалізацію суб'єктивної сторони спілкування, що надає більшого впливу на рівень реалізації особистих стратегій і технологій взаємодії з навколишнім середовищем і виявляється в оцінках і підходах особистої участі у вирішенні конкретних соціально-екологічних проблем (проблема захисту первоцвітів, проблема захисту малих річок). Через інтерактивні ігри узгоджуються суб'єктивна й об'єктивні сторони мотиваційно-комунікативної діяльності. Спеціально розроблена інтерактивна методика покликана розвивати ті ігрові форми і прийоми, які забезпечують органічну взаємодію дітей один з одним за допомогою активності сприйняття світу природи на емоційно-чуттєвому рівні. Інформаційно-пізнавальна діяльність з екологічного виховання спрямована на розширення і поглиблення екологічних знань за допомогою ознайомлення із заповідними територіями й об'єктами рідного краю через призму етно-екологічної та еколого-культурологічної складових. Інформаційно-пізнавальна діяльність з екологічного виховання здійснюється в різних формах позаурочної роботи: еколого-культуротворчі клуби, еколого-культурологічні екскурсії та етно-екологічні експозиції.

Еколого-культуротворчі клуби, які створені у школах, дозволяють інтегрувати всі інші форми екологічного виховання через культуротворчий підхід. Зміст роботи клубу переводить вихованця з пасивної позиції спостерігача в активну позицію провідного співробітника, який здійснює самостійний пошук знань, активного дослідника і захисника природи. Кожен вихованець освоює новий теоретичний матеріал різними каналами сприйняття: предметно-образним, прикладним, дослідницьким, інтерактивним, через еколого-культурологічні екскурсії, етно-екологічні експозиції, а також екологічно орієнтовані курси та навчально-виробничі практики. Еколого-культурологічні екскурсії в природу переводять теоретичні знання з екології, раціонального природокористування на емоційно-образний рівень шляхом включення в навчально-виховний процес різних почуттів дитини одночасно. Дана форма соціально-культурної діяльності виконує роль опори на власний досвід сприйняття природи рідного краю, зокрема Львівщини. Теоретичні уявлення підкріплюються

емоційними враженнями, переломлюються через призму особистого досвіду взаємодії зі світом природи, що подвоює здатність кожного вихованця до освоєння і запам'ятовування програмного матеріалу. Як емоційно-образна опора виступає виконання учнями творчих завдань у вигляді власних графічних ілюстрацій, схем, графіків, таблиць. Це ті опори, які допомагають узагальнити вже вивчений матеріал на культурологічному рівні, персоніфікуючи екологічно значущу інформацію.

Етно-екологічні експозиції, організовані на базі територій, що особливо охороняються (заповідників), еколого-просвітницьких установ (ботанічних садів, шкільних заказників та ін.), розкривають екологічні уявлення про взаємодію з природою на рівні сучасного наукового знання і традиційного знання місцевого населення. Так, на Львівщині є природний заповідник "Розточчя" (2081 га), створений у 1984 р. на базі навчального лісгоспу Українського державного лісотехнічного університету. Окрім того, є НПП "Сколівські Бескиди" (35684 га), який створений у 1999 р., лежить у межах Дрогобицького, Сколівського і Турківського адміністративних районів, НПП "Яворівський" (7079 га), створений у 1999 р. у південній частині Українського Розточчя.

Культуротворча діяльність забезпечує становлення екологічної культури особистості за рахунок впливу на її інтелектуальну й емоційну сфери засобами наукової, природоохоронної діяльності в природі, а також екологічного дизайну й екотерапії. Дані види діяльності здійснюються через культуротворчої інтегровані курси, культуротворчо орієнтовану практику і компетентнісні тренінги. Культуротворчо інтегровані факультативи втілюють ідеї комплексного педагогічного процесу і міжпредметної інтеграції через синтез різних предметних областей із допомогою культуротворчого компонента. Принципово важливим моментом є об'єднання природничо-наукового і культурологічного матеріалу, завдяки чому учні здатні не лише одержувати готові знання, але й освоювати новий теоретичний матеріал за допомогою різних каналів сприйняття (предметно-образного, прикладного, дослідницького, інтерактивного). Як культурологічна опора виступають фрагменти літературних творів місцевих поетів чи літераторів.

Дуже цікавими нам видаються культуротворчі табори, які широко практикують у Польщі. На нашу думку, вони виконують такі завдання: 1) розвиток готовності дитини до проведення спостережень і досліджень у природі шляхом залучення учня до створення сприятливого екосередовища; розвиток у дитини бажання опановувати практично орієнтовані знаннями щодо збереження та поліпшення навколишнього природного середовища за допомогою природоохоронної та еколо-

го-біотехнічної роботи; 2) забезпечення систематичної роботи над становленням культуротворчих умінь щодо творчого перетворення навколишнього середовища засобами екологічного дизайну.

Еколого-краєзнавча діяльність включає геологічні спостереження (наприклад, дослідження Медової печери у Личаківському районі м. Львова), обстеження водойм (на території Львівщини їх є безліч), ботанічні та зоологічні пошуки, фенологічні спостереження. Еколого-біотехнічна робота передбачає здійснення біотехнічних заходів з оптимізації умов життя рідкісних і зникаючих рослин і тварин у природних умовах (хоча б збереження представників родини Орхідних). Це і підгодівля звірів і птахів, і обладнання штучних гніздівель (у тому числі виготовлення шпаківень), й інтродукція, реінтродукція рослин.

До природоохоронної діяльності відноситься також захист природних об'єктів від екологічних правопорушень і пропаганда екологічно доцільної поведінки в природі. Компетентнісні тренінги орієнтовані на коригування системи компетенцій, сформованих у процесі інформаційно-теоретичної та інформаційно-практичної діяльності, для визначення, що саме у процесі екологічного виховання підлягає формуванню та розвитку. В рамках компетентнісного тренінгу результати інформаційно-пізнавальної діяльності відслідковуються через методи діагностики й оцінювання. Дані тренінги дозволяють і вихованцю, і вчителю визначати рівень оволодіння програмою. Наведений вище аналіз можливостей екологічного виховання в контексті створення екологоорієнтованого середовища показує, що його можливості у сфері дозвілля розкривається через різноманіття форм, засобів і методів соціально-культурної діяльності.

Наші подальші наукові пошуки будуть спрямовані на розкриття змістових характеристик екологічного виховання через призму соціально-культурної діяльності у шкільній і позашкільній освіті.

Посилання:

1. *Антишин Б.* Экологическая пропаганда в клубе : метод. пособие клубному работнику / Б. Антишин. — М. : ВНИЦНТИКПР, 1989. — 75 с.
2. *Гончаренко М. С.* Валеологія в схемах : навчальний посібник / М. С. Гончаренко. — Х. : Бурун Книга, 2005. — 208 с.
3. *Гончаренко М. С.* Екологія людини : навчальний посібник / М. С. Гончаренко, Ю. Д. Бойчук. — Суми : ВТД “Університетська книга”; К. : Видавничий дім, 2005. — 394 с.
4. *Горшков В. Г.* Экология человека / В. Г. Горшков. — Л. : Из-во ЛПИ, 1984. — 71 с.
5. *Даценко І. І.* Гігієна та екологія людини / І. І. Даценко. — Львів : Афіша, 2000. — 248 с.
6. *Зверев І. Д.* Непрерывное образование школьников и оценка его эффективности / И. Д. Зверев, А. Н. Тонин, В. А. Пиз, С. В. Захарова // Становление экологического

- воспитания в Приморском крае. Тенденции и перспективы : Материалы конференции. — Владивосток, 1998. — С. 16-17.
7. Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі / упоряд. *О. Колонькова, О. Литовченко*. — К. : Шкільний світ, 2009. — 126 с.
 8. Концепція формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді // *Основи здоров'я : книга для вчителя*. — К. : Генеза, 2005. — С. 47—57.
 9. *Красильников Ю. Д.* Социально-культурная экология как понятие: опыт структурного анализа [Текст] / *Ю. Д. Красильников* // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. — 2004. — № 3. — С. 81—86.
 10. *Лук'янова Л. Б.* Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах: теоретичні і практичні аспекти : монографія / *Л. Б. Лук'янова*. — К. : Міленіум, 2006. — 231 с.
 11. Навчальна програма для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів з екології. Рівень стандарту, академічний рівень. — К., 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.mon.gov.ua/images/education/average/prog12/eko_st_ak.doc
 12. Національна доктрина розвитку освіти // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. — 2002. — № 2. — С. 9—22.
 13. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України № 1148 від 28 вересня 2004 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004
 14. *Пустовім Г. П.* Екологічна освіта учнів у позашкільному закладі: теоретичний аспект / *Г. П. Пустовім* // *Рідна школа*. — 2001. — № 5. — С. 13-16.
 15. *Реймерс Н. Ф.* Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / *Н. Ф. Реймерс*. — М., 1994. — 367 с.

References (translated and transliterated)

1. *Antishin B.* Ekologicheskay propaganda v klube: met. posobie klubnomu rabotniku (Environmental advocacy at the club : method textbook for club employee). Moscow, 1989, 75 p.
2. *Honcharenko M. S.* Valeologia v skhemakh : navchalnyi posibnyk. (Valeologiya in schemes : textbook.). Kharkiv, 2005, 208 p.
3. *Honcharenko M. S., Boychuk Yu. D.* Ekologia ludunu : navchalnyi posibnyk (Human Ecology : textbook). Sumy; Kyiv, 2005, 394 p.
4. *Gorshkov B. G.* Ekologiya cheloveka (Human Ecology). Leningrad, 1984, 71 p.
5. *Datsenko I. I.* Hihiiena ta ekolohiia liudyny (Hygiene and Human Ecology). Lviv, 2000, 248 p.
6. *Zverev I. D., Tonin A. N., Piz V. A., Zakharova S. V.* Nopreryvnoe obrazovanie skol'nikov i otsenka ego effektivnosti (Continuing education of schoolchildren and the assessment of its effectiveness // Formation of environmental education in the coastal region. Trends and Prospects. Vladivostok, 1998. P. 16—17.
7. *Zdorov'iazberihaiuchi tekhnolohii u navchalnomu zakladi* (Health preserving technologies at school). / Compilers : *A. Kolonkova O. Lytovchenko*. Kyiv, 2009, 126 p.
8. *Kontseptsiia formuvannia pozytyvnoi motyvatsii ta zdorovyi sposib zhyttia u ditei ta molodi* (The concept of forming positive motivation and healthy lifestyle among children and youth) // *Health Basics: a book for teachers*. Kyiv, 2005. P. 47—57.
9. *Krasil'nikov Yu. D.* Sotsial'no-kul'turnaia ekologia kak poniatie : opyt strukturnogo analiza (Social and cultural ecology as a concept: the experience of structural analysis) // *Scientific papers of Moscow State University of Culture and Arts*, 2004, № 3. P. 81—86.

10. *Luk'ianova L. B.* Ekolohichna osvita u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: teoretychni i praktychni aspekty : monohrafiia (Environmental education in vocational education: theoretical and practical aspects : a monograph). Kyiv, 2006. 231 p.
11. Navchalna prohrama dlia 11 klasu zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv z ekolohii. Riven standartu, akademichnyi riven (The curriculum of the environmental studies for 11 grade of secondary schools. The level of standard, academic level). 2011. — [Online resource] — Mode of access : http://www.mon.gov.ua/images/education/average/prog12/eko_st_ak.doc
12. *Pustovit H. P.* Ekolohichna osvita uchniv u pozashkilnomu zakladi: teoretychnyi aspekt (Environmental education of students in extracurricular institutions: theoretical aspects). // Native School, 2001. № 5. P. 13—16.
13. Natsionalna doktryna rozvytku osvity (National Doctrine of Education Development) // Pedagogy and Psychology of Vocational Education, 2002, № 2. P. 9—22.
14. Natsionalna doktryna rozvytku fizychnoi kultury i sportu. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 1148 vid 28 veresnia 2004 roku (National Doctrine for Development of Physical Culture and Sports. Decree of the President of Ukraine № 1148 of 28 September 2004). — [Online resource] — Mode of access : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004>
15. *Rejmers N. F.* Jekologija (teorii, zakony, pravila, principy, I gipotezy) (Ecology (theories, laws, rules, principles, and hypotheses). Moscow, 1994. 367 c.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2013

О. Микитюк

Создание экологоориентированной среды в школьном и внешкольном пространстве

В статье раскрываются аспекты и перспективы создания экологоориентированной среды, перспективы развития экологического воспитания в русле школьного и внешкольного образования. В неразрывной связи с организационными методами и способами становления экологической культуры личности находятся формы экологического воспитания, которые предусматривают решение самостоятельных образовательных заданий и использование соответствующих способов организации социально-культурной деятельности. Конечной целью является создание экологоориентированной среды в школьной и других сферах. Анализ возможностей экологического воспитания в контексте создания экологоориентированной среды показывает, что его возможности в сфере досуга раскрываются через многообразие форм, средств и методов социально-культурной деятельности. К числу важнейших компонентов реализации социально-культурной деятельности по экологическому воспитанию в школьном и внешкольном образовании относятся организационные средства социально-культурной деятельности, которые являются способами передачи содержания (идей, научных взглядов, событий, фактов, образов художественных произведений, жизненных примеров) с целью оказания влияния на формирование экологической культуры личности.

Ключевые слова: экологоориентированная среда, экологическое воспитание, формы и средства экологического воспитания.

О. Mykytiuk

Creating Eco-oriented Environment in School and Extracurricular Space

The article describes aspects and prospects of creating eco-oriented environment, as well as the outlook for environmental education in the mainstream of school and extracurricular education. In close connection with organizational methods and means of person's ecologi-

cal culture formation there are forms of environmental education, which provide a solution of independent educational tasks and the use of appropriate ways of organizing social and cultural activities. The ultimate goal is to create eco-oriented environment in the school and other spheres. The analysis of the potential for environmental education in the context of creating eco-oriented environment shows that its opportunities in the field of leisure are revealed through a variety of forms, tools and methods of social and cultural activities. Among the most important components of the implementation of socio-cultural activities for environmental education in formal and informal education there are organizational means of social and cultural activities, which are the ways of transmitting the contents (ideas, scientific views, events, facts, images of works of art, life examples) in order to influence on the formation of ecological culture of the individual.

Key words: eco-oriented environment, environmental education, forms and means of environmental education.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Л. П. Пуховська